

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Turkse Nederlanders en Haarlemse Turken: verleden, heden, toekomst

Penninx, R.

Publication date

2013

Document Version

Final published version

Published in

Tulpen & lelies: lâleler & zambaklar: Turkse Haarlemmers en hun geschiedenis: terugblik op de festiviteiten in Haarlem rond 50 jaar migratie en 400 jaar Turkse betrekkingen

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Penninx, R. (2013). Turkse Nederlanders en Haarlemse Turken: verleden, heden, toekomst. In W. Spook (Ed.), *Tulpen & lelies: lâleler & zambaklar: Turkse Haarlemmers en hun geschiedenis: terugblik op de festiviteiten in Haarlem rond 50 jaar migratie en 400 jaar Turkse betrekkingen* (pp. 27-43). Stichting Haarlem Emirdağ; Dock Haarlem. <http://www.kzod.nl/wp-content/uploads/2013/09/Tulpen-Lelies-25-april-en-mei-2013.pdf>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Door: **Rinus Penninx**
 Prof. em. Etnische Studies, UvA

Nederland viert dit jaar het feit dat Nederland en Turkije 400 jaar geleden officieel politieke en economische banden aangingen. Dat is voor de Turkse Haarlemmers aanleiding om terug te kijken op hun komst naar en hun vestiging in de stad Haarlem. Dat is dan natuurlijk wel recente geschiedenis binnen die 400 jaar, maar toch ook al weer een halve eeuw, vanaf 1962 ongeveer.

Hoe zijn die Turkse Haarlemmers in Haarlem terecht gekomen? En op welke manier is die groep in die halve eeuw onderdeel geworden van de Haarlemse samenleving? En wat kunnen we wellicht in de toekomst van die groep verwachten? Dat zijn de drie vragen die ik in deze korte bijdrage wil beantwoorden.

TURKSE NEDERLANDERS EN HAARLEMSE TURKEN

Verleden heden toekomst

Zo'n verhaal met deze drie vragen als uitgangspunt zou in principe veel beter door oudere Turkse Haarlemmers zelf geschreven kunnen worden. Sterker nog: er zijn zulke getuigenisverhalen van die ouderen zelf, vaak opgeschreven of in beeld gebracht door hun kinderen: Meral Uslu maakte de filmdocumentaire "De kinderen van mijn vader" en met haar zus Günay in 2010 ook "Mijn Land". Günay Uslu schreef voor haar studie geschiedenis een doctoraalscriptie over haar vader en zijn lotgenoten "Vrienden van het lot". Er zijn ook publicaties, zoals die van Jak den Exter en Erol Kutlu over het herkomstgebied van veel Turkse Haarlemmers: Emirdag. En dan is er nog Ibrahim Yerden, een antropoloog die al jaren in Haarlem woont en onderzoek doet onder Turken, met name in Haarlem en omstreken.

Mijn eigen ervaring met Turkse migratie naar Nederland gaat terug tot het eind van de jaren zestig, begin jaren zeventig, toen ik - als geëngageerd student - lid was van de Actiegroep

Buitenlandse Arbeiders in Leiden. Dat was één van de vele actiegroepen van toen die zich bezighielden met wat uitbuiting van gastarbeiders in bedrijven heette en met hun abominabele woonomstandigheden in pensions in de binnensteden.

Die actiegroep organiseerde ook de eerste cursussen Nederlands voor gastarbeiders, lang voordat de Wet Inburgering Nieuwkomers (WIN 1998) dergelijke cursussen verplicht ging stellen. Na mijn studie heb ik van 1974 tot en met 1977 onderzoek gedaan naar de gevolgen van emigratie voor de regio's van herkomst in Turkije. Met name in de provincie Yozgat, in Centraal Anatolië, heb ik die gastarbeid van de andere kant leren kennen en bekijken: door de ogen van de achterblijvers en die van de toekomstige migranten.

Na 1978 heb ik me sterk met de integratie van migranten en het integratiebeleid (dat toen minderhedenbeleid heette) beziggehouden: eerst tien jaar als ambtenaar van het ministerie van CRM (dat later WVC ging heten en nu VWS heet), en de laatste twintig jaar als directeur en onderzoeker van het Instituut voor Migratie- en Etnische Studies (IMES) aan de Universiteit van Amsterdam. Uit al die verschillende ervaringen zal ik voor deze bijdrage putten. Omdat het een verhaal is over het migratieverleden van een groep, en dus niet over individuen, zal het beeld dat ik hier neer zet noodzakelijkerwijs gestileerd zijn. Voor de specifieke informatie over Turkse Haarlemmers en hun geschiedenis maak ik gebruik van gegevens die historicus Jaap Vogel verzameld en opgeschreven heeft.

DE KOMST VAN TURKSE GASTARBEIDERS EN HUN VESTIGING IN HAARLEM

Fase 1: Tijdelijkheid en terugkeer: gastarbeid 1960-1973

Als we terugkijken op het 50-jarig verblijf van Turken in Nederland en Haarlem dan kunnen we verschillende fasen onderscheiden. Die fasen weerspiegelen allereerst ervaringen en houdingen van de Turkse migranten zelf, maar ook vaak de houding van de samenleving waarin ze terecht kwamen. Eigenlijk vormen die fasen verschillende stadia van het integratieproces van de groep als geheel. Alleen de ouderen van deze groep hebben al deze fasen en veranderingen meegemaakt.

Belangrijkste kenmerk van de eerste fase van 'echte gastarbeid' tot ongeveer het midden van de jaren zeventig was dat het idee overheerste dat de migratie en het verblijf in Europa en in Nederland tijdelijk zouden zijn. Dat idee leefde aan beide kanten, zowel bij de samenleving waarin ze kwamen, als bij de migranten zelf. En die twee bevestigden elkaar ook.

In de Nederlandse samenleving was er in de loop van de jaren zestig, mede als gevolg van het sterke economische herstel na de Tweede Wereldoorlog, langzaamaan een tekort aan handen ontstaan, vooral voor het verrichten van ongeschoold en laaggeschoold werk in arbeidsintensieve industrieën: mijnen, Hoogovens, scheepsbouw en metaalsector, levensmiddelenindustrie, textiel en rubber bijvoorbeeld. In het Haarlemse geval blijkt een fabrikant in levensmiddelen de belangrijkste werkgever te zijn voor Turkse (en andere) gastarbeiders: Droste Cacao en chocoladefabrieken. Droste is al in het begin van de jaren zestig begonnen met het aantrekken van gastarbeiders. Turkse arbeiders werden al snel de grootste groep gastwerknemers bij deze onderneming.

Voor dat soort werk in deze branches waren onvoldoende Nederlanders te vinden. Tegelijkertijd werd echter de inschakeling van buitenlanders voor dat werk als tijdelijk gezien. Als de economische hoogconjunctuur in recessie zou omslaan, zouden de buitenlanders niet meer nodig zijn. En later kwam daar nog een andere redenering bij: deze arbeidsintensieve bedrijfssectoren zouden toch binnenkort geherstructureerd worden, en als dat zou gebeuren, dan zou ook dat soort werk er niet meer zijn.

Ook vanuit Turkije en door de arbeidsmigranten zelf werd hun verblijf in Europa, c.q. Nederland, als tijdelijk gezien: het bood een kans om in enkele jaren van hard werken geld te sparen dat na terugkeer in Turkije gebruikt zou worden om in de landbouw of als ambachtsman of winkelier in de stad een beter bestaan op te bouwen. Of om een bruiloft mee te financieren of een nieuw huis te bouwen. En sommige jonge mensen zagen zo'n uitstapje naar Europa ook als een tijdelijk, zelfgefinancierd avontuur.

Die emigratie begon in het begin van de jaren zestig vooral vanuit de Turkse steden. Nadat de Turkse overheid een systeem voor wervingsbemiddeling had opgezet, verspreidde het verschijnsel zich sterk naar het Turkse platteland, waar veel mensen om werk en inkomsten verlegen zaten.

Het wegtrekken van mensen naar Europa gebeurde niet zomaar lukraak of bij toeval. In de eerste plaats kwamen de meeste van dit soort beslissingen in familieverband tot stand.

Een familie met meerdere volwassen zonen kon bijvoorbeeld beslissen om eerst de reis van de oudste zoon te financieren, om die later weer terug te laten komen en vervolgens de jongere broers te laten gaan.

Het ging hierbij inderdaad om voorfinancieren, want er was wel degelijk geld voor nodig om 'als toerist', dus op eigen initiatief, naar Europa te gaan. Vanaf het midden van de jaren zestig, toen het officiële recruiteringssysteem belangrijker werd, vervielen die kosten voor officieel geworvenen. Maar het nadeel van de officiële werving was dat je vaak jaren moest wachten voordat je aan de beurt was: de wachtlijst van mensen die zich in Turkije hadden ingeschreven voor werk in Europa, groeide al snel tot boven het miljoen. Dat lange wachten was weer aanleiding voor velen om buiten het wervings-systeem om hun kans te wagen, en dat moest dus wel weer gefinancierd worden. De investering die vaak nodig was om te migreren, betekende ook dat in de eerste fase het zeker niet de allerarmsten waren die naar Europa gingen. Die kregen vaak pas later hun kans, wanneer ze met financiële en andere hulp van al gemigreerde migranten naar Europa konden.

De familie was dus vaak belangrijk bij migratiebeslissingen en familierelaties werden vaak gebruikt om nieuwe mensen naar Europa te sturen. Migrant hier hadden dan al een baantje geregeld of hielpen hun verwanten met geld voor de reis en onderdak na aankomst. Dat informele netwerk van onderlinge hulpverlening was vaak ook veel breder dan familie alleen: dorps- en streekgenoten konden er ook van profiteren. Sommige dorpen in Centraal Anatolië zagen daardoor in

betrekkelijk korte tijd veel inwoners naar Europa vertrekken. Het spiegelbeeld daarvan was dat je in sommige plaatsen in Europa je sterke concentraties van mensen uit hetzelfde dorp of dezelfde streek kon tegenkomen. De Turkse migrantengroep in Haarlem is een sprekend voorbeeld van dit systeem van kettingmigratie: geschat wordt dat meer dan 60 procent van de oorspronkelijke Turkse Haarlemmers uit Emirdag komt, een district van de provincie Afyon. En binnen het district Emirdag komen ze dan nog vooral uit het dorp Firkli (later hernoemd als Adayazi). Aan de bron hiervan staat het bemiddelingswerk van een van de eerste Turkse Haarlemmers, Ata Uslu, geboren in Firkli, die in 1964 op verzoek van zijn werkgever De Spaarnestad een aantal van zijn dorpsgenoten uit België ophaalde. Dat bemiddelingswerk zette hij later voort en hij ging tevens als pensionhouder voor het onderdak van zijn streekgenoten zorgen. Ata Uslu was misschien wel de eerste grote werver van dorps- en streekgenoten, maar zeker niet de enige. En zo kon het gebeuren dat Haarlemse Turken oorspronkelijk overwegend uit Emirdag en Firkli komen. Die streeknetwerken zijn voor de latere fasen ook van belang gebleven en bij ouderen vormen zij nog steeds een belangrijk netwerk, waarbinnen veel sociaal verkeer plaatsvindt en dat deels ook als vangnet fungeert.

De situatie van Turkse migranten in Nederland zag er in die tijd heel anders uit dan nu. Verreweg de meesten waren mannen; de meesten van hen waren wel getrouwd maar hun vrouw was thuis achtergebleven. (De Droste-fabrieken in Haarlem waren in zekere zin een uitzondering, omdat ze al vroeg ook Turkse vrouwen recruteerden voor de

inpakafdeling). Ze woonden in die tijd in woonoorden op fabrieksterreinen of in pensions in de binnensteden. Vooral in die pensions was het leven van opeengepakte mannen in slechte behuizing, met dubbelbeslagen bedden, niet riant, letterlijk niet "om over naar huis te schrijven". Dat thuisfront in Turkije kreeg een veel mooier beeld voorgeschoteld, met name tijdens vakanties, wanneer de migranten met een met cadeaus bepakte tweedehands auto zich in de dorpen van herkomst lieten zien en hun plannen maakten voor de bouw van een huis of de inrichting van een mooie gastenkamer met geïmporteerde goederen.

Omdat die migranten hier slechts tijdelijk zouden zijn, waren er ook nauwelijks voorzieningen: geen taalcursussen of andere noodzakelijke informatie. Ze gingen na aankomst eenvoudigweg zo snel mogelijk aan het werk. Hun bestaan in de Nederlandse samenleving was letterlijk marginaal: je zag deze gastarbeiders bij wijze van spreken alleen op de markt op zaterdagmorgen in het openbare leven. Voorzieningen voor hen waren er maar mondjesmaat en geïmproviseerd: een aparte ruimte in het woonoord om het gebedsmatje uit te rollen en voor grote problemen was er de Stichting Bijstand Buitenlandse Werknemers; in Haarlem heette die de Stichting Peregrinus.

Na het midden van de jaren zeventig veranderde de situatie voor Turkse arbeiders sterk. In 1973 werd een stop op de werving afgekondigd, dus het aantal nieuwe arbeidsmigranten groeide officieel niet meer. Maar voor diegenen die hier al werken was er een nieuw dilemma: als men terugkeerde naar Turkije - wat velen in de eerste periode ook daadwer-

kelijk deden - was er vanaf toen geen weg meer terug naar Nederland. En voor velen bleken er redenen te zijn om - in ieder geval voorlopig - dan maar in Nederland te blijven. Dat leidde op zijn beurt weer tot een volgende keuze: bleef men hier alléén of zou men toch liever vrouw en kinderen laten overkomen?

Een beperkt aantal Turkse arbeiders - en in de loop van de tijd steeds minder - kozen voor terugkeer. Maar de meesten lieten in deze periode hun gezinnen overkomen, als de regels dat toestonden tenminste. Die regels waren toen niet zo gemakkelijk: men moest passende huisvesting hebben voor vrouw en kinderen, maar tegelijkertijd hadden buitenlanders geen toegang tot sociale woningbouw. Ze moesten dus een huis kopen en dat werd dan een oud pand in een van de wijken die aan stadsvernieuwing toe waren. In die periode stegen de huizenprijzen bovendien explosief. Velen hebben hun (huur) koop later dan ook duur moeten betalen. Ondanks al deze moeilijkheden groeide de Turkse groep snel, veel sneller dan in de gastarbeidersperiode: aan het eind van die eerste periode - bij de wervingsstop in 1973 - waren er zo'n 46.000 Turken in Nederland; zeven jaar later, in 1980, waren dat er zo'n 120.000.

Door de gezinshereniging veranderde de situatie van Turken in de Nederlandse samenleving drastisch: men woonde nu met het gezin in een wijk met spanningen die daaraan verbonden konden zijn, de kinderen moesten een school bezoeken, kortom men moest gaan integreren en men kwam met heel andere kanten van die Nederlandse samenleving in aanraking dan daarvoor. Tegelijkertijd ontbraken er in die samenleving de

Fase 2: Het zekere voor het onzekere: gezinshereniging 1973-1980

**Fase 3:
Economische
marginalisering
en
gemeenschapsvorming:
1980-1985**

voorzieningen om dat integratieproces goed te laten verlopen. Er moest dus veel geleerd en geïmproviseerd worden.

De daarop volgende fase - de eerste helft van de jaren 1980 - geldt voor veel Turkse migranten waarschijnlijk als de moeilijkste periode. Dat werd vooral bepaald door slechte economische ontwikkelingen in Nederland die sterke gevolgen hadden voor de nu langzamerhand gevestigde gezinnen. Er had vanaf het midden van de jaren zeventig een economische herstructurering ingezet, die ertoe leidde dat het grootste deel van het werk waarvoor de gastarbeiders oorspronkelijk aangetrokken waren, opgeheven werd: een deel van die werkgelegenheid, zoals de textiel, werd overgeplaatst naar lage-lonen-landen, een ander deel werd geautomatiseerd, of beide tegelijk. Gevolg was dat er massa-ontslagen vielen en de werkloosheid sterk toenam, met name voor laag- en ongeschoolden. Buitenlanders - als laatkomers en deels als minder geschikten bij een groot aanbod - liepen daarbij nog aanzienlijk grotere risico's. Het dieptepunt van de crisis lag rond 1983: de werkloosheid in Nederland was toen gemiddeld zo'n 13%, en die van Turken lag nog drie keer zo hoog: rond de 40%.

Deze ontwikkelingen brachten natuurlijk een grote onzekerheid mee voor veel migranten en een feitelijke economische marginalisering: velen werden langdurig werkloos of met een arbeidsongeschiktheidsuitkering naar huis gestuurd, een ervaring die we onder de huidige ouderen vaak terugvinden. Die onzekerheid over hun situatie in Nederland kan ook afgelezen worden uit de migratiecijfers van Turken over 1981-1983: de voorheen sterke immigratie (van gezinsleden) daalde sterk

en remigratie nam toe. Gedurende deze jaren was er soms zelfs sprake van dat er meer Turken teruggingen dan er naar Nederland kwamen, een verschijnsel dat de Turkse groep daarvoor nooit kende (en dat veel later pas weer opdook onder het strenge immigratiebeleid van minister Verdonk, twintig jaar later). Voor diegenen die bleven, veranderde er in die periode binnen de Turkse groep veel. Vanaf 1975 waren de Turkse families al begonnen om een gemeenschap te vormen, en dat zette nu sterk door. Er ontstond een veelvoud van organisaties binnen de Turkse groep, die anders dan hiervoor vooral gericht waren op het leven hier in Nederland. Dat was ook in Haarlem het geval. Op één front waren de Turkse Haarlemmers erg vroeg in dit opzicht: al in 1970 richtten zij de voetbalvereniging Haarlem Yıldız Spor op, die in 1975 tot de KNVB werd toegelaten.

Was deze club nog een voorbeeld van een algemene voorziening, en dus in principe niet alleen voor Turken, er moesten ook voorzieningen komen voor specifieke behoeften van een steeds groter wordende groep: religieuze organisaties werden opgericht en moskeevoorzieningen geschapen; de eerste initiatieven voor Turkse en later islamitische scholen werden genomen en er was zelfs een poging tot oprichting van een islamitische omroep. Al deze ontwikkelingen getuigden van de opbouw van een eigen gemeenschap, die ernaar streefde op belangrijke punten zijn eigen voorzieningen te organiseren. Godsdienst - in dit geval de islam - bleek een van de belangrijkste punten waarop die eigenheid en identiteit tot uitdrukking werd gebracht. In Haarlem hadden Turken en Marokkanen samen al in 1969 een leegstaand pand betrokken en ingericht als gebedsruimte voor moslims. Maar met de groei

van de Turkse gemeenschap werd de behoefte aan een eigen moskee groter. In 1979 kocht de Stichting Turks Islamitisch Centrum een pand aan de Koningsteinstraat en richtte daar de Selimiye moskee in. Dat gebeurde in een onopvallend gebouw, een schuilmoskee bij wijze van spreken, die weinig weerstand heeft ondervonden. De geschetste ontwikkeling naar gemeenschapsvorming en steeds sterkere interne organisatie had overigens in die periode de wind van het nieuwe minderhedenbeleid vanaf 1981 mee: daarin werd aan zulke eigen organisaties een belangrijke rol toegekend, zowel voor het ontwikkelen van de eigen identiteit in een multiculturele samenleving, maar ook voor de maatschappelijke integratie van de groep in de samenleving als geheel. Ze kregen in die tijd dus ook vaak steun van de gemeente.

Ten slotte dient gemeld dat de Turkse groep behalve door gezinshereniging in deze periode ook door immigratie van Turkse vluchtelingen gevoed werd: de staatsgreep van het leger in Turkije in 1980 leidde tot de komst van een aantal, veelal goed opgeleide Turkse vluchtelingen.

Ondanks de komst van deze - kleine - laatste groep van vluchtelingen kunnen we de Turkse gemeenschap tot ongeveer 1985 zien als een groep mensen die veel kenmerken gemeen hebben en wier ervaringswereld in Nederland veel gemeenschappelijk had. Vanaf die tijd gaan die kenmerken en ervaringen echter steeds meer uit elkaar lopen en wordt de Turkse gemeenschap steeds verscheidener. Het in toenemende mate naar buiten treden van de tweede generatie - kinderen van gastarbeiders die hier geboren zijn

**Fase 4:
Gebonden
tegen wil
en dank:
diversificatie
van de
gemeenschap
vanaf 1985**

of op jonge leeftijd gekomen, die het Nederlandse onderwijs met enig succes hebben doorlopen - is de belangrijkste factor van verandering. Zij kennen de Nederlandse samenleving als elke andere hier geboren en velen van hen hebben slechts zeer beperkte kennis van de samenleving waaruit hun ouders oorspronkelijk kwamen. Hun plaats en oriëntatie in zowel de Nederlandse samenleving die binnen de Turkse gemeenschap is daarmee wezenlijk anders dan van diegenen die als volwassen migranten naar Nederland kwamen. Een andere belangrijke verandering vanaf 1985 is gezinsvorming die een belangrijke voedingsbodem vormt voor nieuwe immigratie: er komen nieuwe volwassenen uit Turkije als partner voor in Nederland opgegroeide jongeren van Turkse afkomst. Dat leidt weer tot andere vormen van verscheidenheid en in een aantal gevallen ook tot spanningen tussen ouders en kinderen, en tussen de nieuwe partners.

Ook in economische zin ontstaat er steeds meer verscheidenheid: het zelfstandig ondernemerschap van Turken neemt in deze periode sterk toe. Al in 1988 signaleerden onderzoeksrapporten dat van alle immigrantengroepen Turken verreweg de meeste ondernemingen hadden. In Amsterdam had zich een heel speciale tak van ondernemerschap van Turken ontwikkeld in de confectiesector waar in het begin van de jaren negentig zo'n duizend Turkse ondernemers en tienduizend Turkse arbeiders in kleine ateliers de laatste mode in elkaar zetten. En in de decennia daarna werd duidelijk dat een veel groter deel van de Turkse beroepsbevolking als zelfstandige werkte dan het gemiddelde in Nederland. Het waren lang niet allemaal bloeiende bedrijven - er werd ook veel gesappeld

in winkeltjes die autochtonen niet meer wilden voortzetten - maar een deel was zeker erg succesvol en stootte door in de business. In Haarlem is Atilay Uslu zo'n voorbeeld van een ondernemer die met een shoarma-zaakje als beginpunt en een reisbureau als tussenstation uitgroeit tot mede-oprichter van de luchtvaartmaatschappij Corendon Airlines. Interessant detail is natuurlijk dat een van die vliegtuigen de naam Cornelis Haga heeft gekregen: de eerste Nederlandse ambassadeur bij de Ottomaanse sultan in 1612, vierhonderd jaar geleden.

In politiek opzicht zien we, met name na de invoering van lokaal kiesrecht voor niet-Nederlanders in 1986, een sterke participatie van Turkse Nederlanders. Zowel op nationaal niveau in de Tweede Kamer, maar vooral ook op lokaal niveau in een aantal steden lieten Turkse Nederlanders van zich horen, niet alleen als stemvee, maar ook in toenemende mate als gekozen volksvertegenwoordigers. De uit Haarlem afkomstige Coskun Çörüz, bijvoorbeeld, werd in 1998 als gemeenteraadslid van Haarlem gekozen. Hij kwam vervolgens in 2001 in de Tweede Kamer als vertegenwoordiger voor het CDA en bleef kamerlid tot 2012.

Ook in het culturele leven zien we Turkse Nederlanders doorstoten: we noemden Meral and Günay Uslu al eerder als documentairemaaksters. Uit het Haarlemse is er verder de schrijfster en cabaretière Nilgün Yerli. In de sport heeft de Haarlemmer Serdar Gözübüyük als voetbalscheidsrechter een bliksemcarrière gemaakt: sinds januari 2012 prijkt hij op de lijst van internationale scheidsrechters van de FIFA. Toegegeven, hij heeft zijn naam mee: vrij vertaald uit het Turks betekent Gözübüyük Grootoog; hij schijnt inderdaad alles te zien en wat hij ziet, beoordeelt hij ook nog goed.

TURKSE NEDERLANDERS NU EN IN DE TOEKOMST

De voorgaande voorbeelden laten zien dat maatschappelijk succes ook bijdraagt aan de sterk toegenomen differentiatie binnen de gemeenschap van Turkse Nederlanders van de laatste twee decennia. Maar een belangrijkere vraag is natuurlijk of zij uitzonderingen zijn, of toch meer regel. Kortom, hoe dienen we de huidige positie van de groep Turkse Nederlanders als geheel te beoordelen? Daarvoor moeten we niet alleen naar de zeer succesvollen kijken, hoe belangrijk die ook zijn als rolmodellen voor de groep als geheel.

Dat bredere beeld van de groep als geheel, die overigens in Nederland in de loop van de tijd gegroeid is tot een omvang van 392.000, wordt vooral gekenmerkt door polarisatie: aan de ene kant is er een groeiende groep die zich een sterke positie heeft verworven en ten opzichte van hun ouders maatschappelijk zeer sterk gestegen is. We zien dat bijvoorbeeld weerspiegeld in het sterk toegenomen onderwijsniveau van de jonge generaties. Het aantal studenten met een Turkse achtergrond in het Hoger Beroepsonderwijs (HBO) bijvoorbeeld steeg tussen 1997 en 2009 van 762 naar 2588; de instroom in universiteiten steeg in diezelfde periode van twaalf jaar van een kleine 300 naar 853. In beide gevallen verdrievoudigde het aantal studenten van Turkse afkomst zich in twaalf jaar. Er is dus een sterk groeiende groep van hoogopgeleiden. Een interessant detail daarbij is dat in 1997 de jongens nog sterker vertegenwoordigd waren onder die studenten van Turkse afkomst, maar dat de laatste jaren de meiden het duidelijk winnen. Op dit moment is 54% van de studenten met een Turkse achtergrond vrouw en 46% man. Dat zijn voor de groep van Turkse afkomst dus grotere cijfers dan met welke de autochtone meiden het winnen van de autochtone jongens.

Aan de andere kant zien we echter ook een groep die achterblijft: in het onderwijs zien we dat terug in méér vroegtijdige uitval van leerlingen met een Turkse achtergrond uit het onderwijs. De lagere uitkomsten van het onderwijsproces voor een deel van de leerlingen van Turkse afkomst levert dan weer een slechtere uitgangspositie op de arbeidsmarkt op en voor Turken (en immigranten in het algemeen) een meer kwetsbare positie en hogere werkloosheid onder de huidige crisissomstandigheden.

Die polarisatie is het beste cijfermatig te onderbouwen voor het onderwijs, maar we zien die ook terug in de cijfers over de arbeidsmarkt en de huisvesting. De verschillen binnen de groep Turkse Nederlanders nemen toe, vooral omdat extremen van de verdeling toenemen.

De boodschap van deze beschouwing is dus een dubbele: aan de ene kant is er geen enkele reden om generaliserend te spreken over de positie van Turkse Nederlanders als “mislukte integratie”, zoals in de politieke discussie in Nederland van de laatste jaren maar al te veel gedaan wordt. Met veel Turkse Nederlanders gaat het goed en er komt een grote groep hoogopgeleiden aan. Aan de andere kant is er een deel van de groep Turkse Nederlanders die duidelijk minder in staat geweest, of in staat is gesteld om zich een behoorlijke plaats in de samenleving te verwerven via onderwijs en op de arbeidsmarkt. Een deel is tussen wal en schip terechtgekomen. Aandacht voor deze laatste groep in beleid is terecht, maar het voorgaande heeft ook de boodschap gebracht dat die aandacht vooral moet uitgaan naar een aantal concrete problemen op enkele terreinen voor een deel van de groep.

Zo'n beleid kan en mag niet uitgaan van veralgemeniseringen van problemen van alle Turkse Haarlemmers.

Rinus Penninx,
24 maart 2012

Rinus Penninx is emeritus hoogleraar Etnische Studies aan de Universiteit van Amsterdam (UvA). Hij richtte in 1993 aan de UvA het Instituut voor Migratie- en Etnische Studies op en was directeur van het IMES tot 2005. Van 1999 tot 2009 was hij (mede-)voorzitter van International Metropolis. Sinds 2004 is hij coördinator van het IMISCOE Onderzoeksnetwerk (International Migration, Integration and Social Cohesion in Europe). In de loop van zo'n veertig jaar schreef hij over uiteenlopende aspecten van internationale migratie en het vestigingsproces van immigranten. In de jaren zeventig deed hij onderzoek naar de economische en sociale gevolgen van het wegtrekken van arbeiders naar Europa voor de gebieden van herkomst in Tunesië en Turkije.